

Παιδαγωγική αντιμετώπιση δυσλεξικών μαθητών

Δρ. Παναγιώτης Α. Θεοδωρόπουλος

Σχολικός Σύμβουλος κλάδου ΠΕ03

www.p-theodoropoulos.gr

Εισαγωγή

Η **δυσλεξία** (dyslexia) είναι ένας σχετικά νέος όρος ο οποίος απασχολεί πολύ εκπαιδευτικούς, γονείς, ειδικούς επιστήμονες κλπ. Παλαιότερα καλυπτόταν από τον όρο “**μαθησιακές δυσκολίες**”. Έτσι λοιπόν, σήμερα πολλοί μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες χαρακτηρίζονται ως δυσλεξικοί¹. Το ποσοστό των μαθητών αυτών σύμφωνα με τη βιβλιογραφία κυμαίνεται από 5% έως 10%. Το πρόβλημα εμφανίζεται περισσότερο στα αγόρια με το ποσοστό των δυσλεξικών αγοριών να είναι περίπου τετραπλάσιο του ποσοστού των δυσλεξικών κοριτσιών.

Ως πρόεδρος του Ειδικού Εξεταστικού Κέντρου Αρκαδίας κατά τα σχολικά έτη 2007-08 και 2008-09 ασχολήθηκα περισσότερο με το θέμα της δυσλεξίας. Καρπός αυτής της ενασχόλησης είναι η παρούσα εργασία στην οποία αναλύεται η έννοια της δυσλεξίας, επισημαίνονται μερικές ψυχολογικές της συνέπειες και προτείνονται διάφοροι τρόποι παιδαγωγικής αντιμετώπισης των δυσλεξικών μαθητών. Δυστυχώς πολλοί δυσλεκτικοί τελείωσαν το σχολείο χωρίς να διαγνωσθεί η δυσλεξία τους και έτσι δεν έτυχαν ειδικής υποστήριξης. Φυσικά το θέμα της δυσλεξίας δεν εξαντλείται σε λίγες σελίδες και γι’ αυτό ελπίζω η εργασία αυτή να αποτελέσει ερέθισμα για παραπέρα διερεύνηση και μελέτη, αφού δυσλεξικούς μαθητές συναντάμε συνεχώς στο έργο μας.

Δυσλεξία / Δυσαριθμησία

Για τη σημασιολογική προσέγγιση του όρου “δυσλεξία” ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παρακάτω ορισμοί.

«Δυσλεξία είναι μια δυσλειτουργία που έχει νευρολογική και συχνά κληρονομική βάση και η οποία συνδέεται με την κατάκτηση και την επεξεργασία της γλώσσας. Διαφέροντας ως προς το βαθμό σοβαρότητας εκδηλώνεται ως δυσκολία στην πρόσληψη και έκφραση της γλώσσας (συμπεριλαμβανομένης και της φωνολογικής επεξεργασίας), στην ανάγνωση, στη γραφή, στην ορθογραφία και μερικές φορές στην αριθμητική» (Orton Dyslexia Society, 1994).

«Ο όρος “λέξις” στα αρχαία Ελληνικά σήμαινε τον τρόπο που είπες κάτι, το στυλ αν προτιμάς, ενώ ο “λόγος” αναφερόταν στο περιεχόμενο αυτού που είπες ή της πραγματικότητας. Κατ’ επέκταση ο όρος “λέξις” δηλώνει τις συμβάσεις οι οποίες μας επιτρέπουν να επικοινωνούμε, να ζούμε μαζί και να βγάζουμε νόημα από ένα κοινό “λόγο” ή πραγματικότητα. Αυτό που βρίσκεται πίσω από τα διαφορετικά προβλήματα που περιγράφονται ως “δυσλεξία” είναι η δυσκολία στην κατανόηση αυτών των συμβάσεων» (Eric Woehrling²).

Οι μαθητές με δυσλεξία συναντούν, σε διαφορετικό βαθμό δυσκολίας ο καθένας, δυσκολία στην ανάγνωση, στη γραφή, στην ορθογραφία και σε ορισμένες περιπτώ-

¹ Χρησιμοποιείται και ο όρος δυσλεκτικοί. Ο όρος δυσλεξικός προέρχεται από τον αγγλικό όρο dyslexic (Μπαμπινιώτης).

² Δυσλεξικός, Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Liverpool.

σεις και στην αριθμητική. Εξαιτίας της δυσκολίας αυτής οι δυσλεκτικοί μαθητές διαβάζουν αργά και όχι καλά. Τα γράμματά τους είναι δυσανάγνωστα και δεν έχουν σταθερή ορθογραφία. Η μαθησιακή αυτή δυσκολία οφείλεται σε νευρολογική δυσλειτουργία, η οποία επηρεάζει διάφορα μέρη του εγκεφάλου που ελέγχουν τη γλώσσα. Υπάρχει μια ανομοιομορφη εγκεφαλική λειτουργία με ανεπαρκή απόδοση σε κάποιους τομείς και επαρκή σε άλλους. Αρχικά θεωρήθηκε ότι η δυσλεξία επηρεάζει μόνο το γραπτό λόγο. Στη συνέχεια αποδείχθηκε ότι μπορεί να επηρεάζει και τον προφορικό λόγο, την κατανόηση κειμένου, ακόμα και τις μαθηματικές ικανότητες. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δυσλεκτικοί μαθητές δεν έχουν μειωμένη νοημοσύνη³. Όλοι σχεδόν έχουν μέση νοημοσύνη (Δ. Ν. 85 – 115) ή ανώτερη (Δ. Ν. > 115).

Ως προς τον τρόπο διάγνωσης και αντιμετώπισης της δυσλεξίας οι ειδικοί επιστήμονες φαίνεται να μη συμφωνούν. Συμφωνούν όμως ως προς τα χαρακτηριστικά των δυσλεξικών μαθητών, μερικά εκ των οποίων είναι:

- Ασυμφωνία μεταξύ γενικής ικανότητας και επίδοσης.
- Δυσκολίες στην ανάγνωση και στην ορθογραφία.
- Δυσκολίες στο γραπτό λόγο⁴.
- Προβλήματα στην κατανόηση γραπτών κειμένων.
- Δυσκολίες στα Μαθηματικά και ειδικά στην αφομοίωση συμβόλων.
- Μειωμένη μνημονική ικανότητα.
- Διάσπαση της προσοχής και χαμηλή ικανότητα αυτοσυγκέντρωσης.
- Προβλήματα στην αντίληψη της κατεύθυνσης, της διαδοχής και της σειράς.
- Σύγχυση δεξιού-αριστερού.
- Προβλήματα αυτοδιαχείρισης και οργάνωσης.
- Δυσκολίες στην παρακολούθηση οδηγιών και αλληλουχίας γεγονότων.

Μία ανάλογη περίπτωση είναι και η **δυσαριθμησία** (dyscalculia). Ο R. Cohn το 1961 πρότεινε τον όρο δυσαριθμησία για να αποδώσει την κατάσταση κατά την οποία ένας μαθητής παρουσιάζει δυσκολίες στη μάθηση των Μαθηματικών, ενώ δεν έχει χαμηλή νοημοσύνη. Ο τσέχος νευροψυχολόγος Kosc όρισε (1974) τη δυσαριθμησία ως εξής:

«Αναπτυξιακή δυσαριθμησία είναι μια δομική διαταραχή των μαθηματικών ικανοτήτων, που έχει τη βάση της σε γενετική ή σύμφυτη διαταραχή ορισμένων μερών του εγκεφάλου – μέρη που είναι το άμεσο ανατομικοφυσιολογικό υπόστρωμα της κατάλληλης ηλικιακής ωρίμασης των μαθηματικών ικανοτήτων – χωρίς να υπάρχει μια ταυτόχρονη διαταραχή των γενικών νοητικών λειτουργιών».

Τα παιδιά με δυσαριθμησία ...

- Στα Μαθηματικά δεν έχουν ικανοποιητική επίδοση, ενώ σε άλλα μαθήματα έχουν.
- Σημειώνουν παραλείψεις, αντιμεταθέσεις και αντικαταστάσεις κατά τη γραφή και ανάγνωση αριθμών ή συγχέουν τα μαθηματικά σύμβολα.
- Αδυνατούν να κατανοήσουν και να ανακαλέσουν μαθηματικές έννοιες και αλγορίθμους που απαιτούνται για τη λύση προβλημάτων.
- Δεν μπορούν να κάνουν νοερά πράξεις.
- Δεν μπορούν να απομνημονεύσουν αριθμητικά δεδομένα.
- Παρουσιάζουν δυσκολίες στον προσανατολισμό.
- Δυσκολεύονται στην ανάκληση σειράς γεγονότων.

³ Στη βιβλιογραφία αναφέρονται ως δυσλεξικοί οι Αϊνστάιν, Λεονάρντο ντα Βίντσι, Έντισον και άλλοι.

⁴ Για παράδειγμα, δε γράφουν σωστά όλα τα γράμματα, δε γράφουν πάνω στη γραμμή, ενώνουν λέξεις ή τις χωρίζουν με μεγάλα διαστήματα, βάζουν κεφαλαία ανάμεσα σε μικρά, δε τονίζουν σωστά κλπ.

Ὡς Σχηματίζουν ασαφείς νοητικές αναπαραστάσεις και αποτυγχάνουν στο στρατηγικό σχεδιασμό.

Μερικοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η δυσαριθμησία είναι ανεξάρτητη της δυσλεξίας (Temple), ενώ άλλοι το αντίθετο (Miles).

Εμείς δε νομιμοποιούμε να χαρακτηρίσουμε ένα μαθητή ως δυσλεξικό, αν δεν έχει διαγνωσθεί η δυσλεξία σ' αυτόν. Γνωμάτευση για πιστοποίηση της δυσλεξίας μπορούν να χορηγήσουν τα οικεία ΚΕ.Δ.Δ.Υ⁵ (πρώην Κ.Δ.Α.Υ.) ή τα Ιατροπαιδαγωγικά Κέντρα που είναι αναγνωρισμένα από το Υπουργείο Παιδείας. Αν έχουμε υποψία για κάποιο μαθητή ότι είναι δυσλεκτικός και δεν υπάρχει σχετική γνωμάτευση, μπορούμε να προτείνουμε στους γονείς του να επισκεφθούν ένα τέτοιο κέντρο.

Δυσλεξία και ανάγνωση

Η ανάγνωση είναι μία γνωστική λειτουργία, αφού συντελεί στη μάθηση και γενικά στην απόκτηση γνώσεων. Κατά την ανάγνωση επιτυγχάνεται η κατανόηση των εννοιών για να ακολουθήσει η γνωστική επεξεργασία τους στο επίπεδο της σκέψης.

Η ανάγνωση περιλαμβάνει δύο ανεξάρτητες λειτουργίες, την αποκωδικοποίηση και την κατανόηση. Αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου σημαίνει την αναγνώριση των γραπτών συμβόλων που αποτελούν τον γραπτό κώδικα και τη μετάφρασή τους σε φωνήματα που οδηγούν στην κατανόηση. Η κατανόηση είναι η δεύτερη λειτουργία και είναι απαραίτητη προκειμένου να ολοκληρωθεί η διαδικασία της ανάγνωσης. Δηλαδή, ανάγνωση μιας λέξης σημαίνει αποκωδικοποίηση των γραμμάτων της και κατανόηση της σημασίας της. Για τη σωστή ανάγνωση λοιπόν συμβάλλουν και οι δύο λειτουργίες, η σχέση των οποίων θεωρείται πολλαπλασιαστική ("λογικό και"), δηλαδή έχουμε:

$$\text{Ανάγνωση} = \text{Αποκωδικοποίηση} \times \text{Κατανόηση}$$

Αντιλαμβανόμαστε ότι αν μία από τις δύο λειτουργίες είναι ελλειμματική, τότε δεν υπάρχει σωστή ανάγνωση. Στους δυσλεκτικούς μαθητές το πρόβλημα της ανάγνωσης εντοπίζεται κυρίως στην λειτουργία της αποκωδικοποίησης και όχι της κατανόησης. Μερικοί δυσλεκτικοί μαθητές άλλα βλέπουν και άλλα διαβάζουν. Άλλοι πάλι καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια για την αποκωδικοποίηση, οπότε πολλές φορές δε συγκρατούν στην ενεργό μνήμη τις λέξεις που διαβάζουν με αποτέλεσμα να μη κατανοούν το κείμενο. Επομένως οι μαθητές αυτοί, αφού δεν έχουν καλή ανάγνωση, δυσκολεύονται πολύ και στη μάθηση. Εύλογα λοιπόν γεννιέται το ερώτημα: Πώς πρέπει να αντιμετωπίζονται αυτοί οι μαθητές ώστε να μαθαίνουν;

Ψυχολογικές συνέπειες

Οι δυσλεκτικοί μαθητές μαθαίνουν με αργό ρυθμό⁶ και γι' αυτό δε μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του καθημερινού προγράμματος του σχολείου. Οι συνεχείς αποτυχίες που βιώνουν καλλιεργεί σ' αυτούς συναισθήματα χαμηλής αυτοεκτίμησης. Αποδυναμώνεται η αυτοπεποίθησή τους και καταβάλλονται από απογοήτευση και πικρία.

Επίσης, οι μαθητές αυτοί αργούν να τελειώσουν τις εργασίες τους και το διάβασμά τους και το γεγονός αυτό τους προξενεί δυσαρέσκεια, η οποία όταν συνοδεύεται και από αρνητική κριτική του εκπαιδευτικού ή του γονέα δυσκολεύει περισσότερο το μαθησιακό έργο.

⁵ Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης.

⁶ Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία χρειάζονται περίπου τριπλάσιο χρόνο συγκριτικά με τους μη δυσλεκτικούς για να μάθουν κάτι.

Γενικά δεν έχουν κίνητρο για μάθηση, αφού ούτε ικανοποιούνται εσωτερικά λόγω των χαμηλών επιδόσεών τους, ούτε και επαινούνται εύκολα για τον ίδιο λόγο. Αν αντιμετωπίζονται και απαξιωτικά, τότε απογοητεύονται πλήρως και αμφιβάλλουν για τις ικανότητές τους. Γι' αυτό συνήθως κλείνονται στον εαυτόν τους ή επιδίδονται σε αντικοινωνική συμπεριφορά για να κάνουν αισθητή την παρουσία τους.

Σε πολλές περιπτώσεις η δυσλεξία συνοδεύεται και από υπερκινητικότητα και τότε οι μαθητές αυτοί γίνονται αντικείμενα δυσμενούς κριτικής και για τη μάθηση και για τη συμπεριφορά. Φυσικά μια τέτοια αντιμετώπιση των παιδιών αυτών λειτουργεί αρνητικά και προς τις δύο κατευθύνσεις, τη μάθηση και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

Είναι πολύ σημαντικό να διαγνωσθεί και να αντιμετωπισθεί έγκαιρα η δυσλεξία. Βέβαια η δυσλεξία δεν εξαλείφεται, αλλά με μια σωστή αντιμετώπιση και με κατάλληλο τρόπο διδασκαλίας οι δυσλεξικοί μαθητές μπορούν να μάθουν και έτσι να μη μετατραπουν τα σχολικά τους χρόνια σε εφιαλτικά. Είμαστε όμως επαρκώς ενημερωμένοι ώστε να μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τέτοιες καταστάσεις; Οι ειδικοί προτείνουν διάφορους τρόπους αντιμετώπισης, μερικοί από τους οποίους είναι:

- § Σεβόμενοι το πρόβλημα αυτών των παιδιών πρέπει να δείχνουμε συμπάθεια, ενδιαφέρον και κατανόηση.
- § Να μη χαρακτηρίζουμε ένα δυσλεξικό μαθητή ως τεμπέλη ή ως αδιάφορο.
- § Να λαμβάνουμε υπόψη μας ότι διασπάται εύκολα η προσοχή τους, κουράζονται γρήγορα και καθυστερούν στο γράψιμο.
- § Να τους βάζουμε να κάθονται στα μπροστινά θρανία και μακριά από παράθυρο, ώστε να δέχονται λιγότερα οπτικά ερεθίσματα.
- § Να συνεργαζόμαστε με τους γονείς των παιδιών αυτών, οι οποίοι πρέπει να αναλάβουν ενεργό ρόλο.
- § Να τους ενθαρρύνουμε να εκφράζουν τις απορίες και τις απόψεις τους.
- § Να περιμένουμε υπομονετικά να απαντήσουν στις ερωτήσεις μας δίνοντάς τους περισσότερο χρόνο να σκεφθούν, αφού ως γνωστόν καθυστερούν στην επεξεργασία των πληροφοριών.
- § Να τους αναθέτουμε να κάνουν αυτά που μπορούν να κάνουν καλά και να τους επαινούμε για τις επιτυχίες τους, ώστε να ενισχύεται η αυτοεκτίμησή τους και να τους δημιουργείται έτσι κίνητρο για μάθηση.
- § Η παραίνεση «προσπάθησε περισσότερο» δε βοηθά αυτά τα παιδιά τα οποία θέλουν συνεχή υποστήριξη και βοήθεια.
- § Οι σημειώσεις που δίνουμε, αν δεν είναι γραμμένες στον υπολογιστή, να είναι καλογραμμένες και ευανάγνωστες.
- § Να μην τους βάζουμε να διαβάζουν φωναχτά μπροστά στους συμμαθητές τους κείμενα που δεν έχουν ξαναδεί.
- § Να γίνεται σαφής διατύπωση των στόχων του μαθήματος.
- § Να παρουσιάζεται το μάθημα πολυαισθητηριακά, με τη χρήση εποπτικών μέσων, ώστε να συμμετέχουν πολλές αισθήσεις⁷. Έχει αποδειχθεί ότι μόνο με πολυαισθητηριακή προσέγγιση ένας δυσλεκτικός μαθητής μπορεί να ανταποκριθεί στη διαδικασία της μάθησης.
- § Η διδασκαλία να είναι καλά δομημένη, να αναλύεται σε βήματα και να ακολουθείται αργός ρυθμός.

⁷ Για παράδειγμα, τα σχήματα και οι γραφικές παραστάσεις στα Μαθηματικά βοηθούν πολύ τους δυσλεκτικούς μαθητές να κατανοήσουν τις έννοιες και τα θεωρήματα. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι πολλοί δυσλεξικοί μαθητές αποδίδουν καλύτερα στη Γεωμετρία από ό,τι στην Άλγεβρα.

- § Να γράφονται στον πίνακα τα κύρια σημεία του μαθήματος και καλό είναι να δίνεται και διάγραμμα ή πίνακας πορείας μάθησης.
- § Στον πίνακα να γράφουμε με τάξη και με καλά και καθαρά γράμματα χρησιμοποιώντας και χρωματιστές κιμωλίες.
- § Κατά την προφορική εξέταση, ο μαθητής πρέπει αντιμετωπίζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργείται κλίμα εμπιστοσύνης και ασφάλειας. Τυχόν λάθη που οφείλονται στη δυσλεξία και όχι σε έλλειψη γνώσης πρέπει να υποδεικνύονται και αν χρειάζεται, να διαβάζουμε το θέμα. Αν αδυνατεί ο μαθητής να απαντήσει με συνεχή λόγο, να τον εξετάζουμε με την υποβολή ερωτήσεων, οι οποίες θα τον διευκολύνουν στην απάντηση, χωρίς όμως να την υποδεικνύουν.
- § Τέλος, μη ξεχνάμε ότι κάθε δυσλεκτικός μαθητής χρειάζεται δικό του εξατομικευμένο πρόγραμμα διδασκαλίας με ιδιαίτερο υλικό και ιδιαίτερη μέθοδο. Γενικά χρειάζεται ιδιαίτερη μεταχείριση.

Κλείνοντας, πρέπει να αναφερθεί ότι για την αντιμετώπιση των δυσλεξικών μαθητών δεν αρκεί μόνο η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών, αλλά χρειάζεται και συνεχής ενημέρωση και επιμόρφωση, ώστε να αντιμετωπίζεται το θέμα με επιτυχία, διότι και οι μαθητές αυτοί έχουν δικαίωμα στη μόρφωση και στην εκπαίδευση γενικά. Επίσης, ίσως είναι άδικο για τους δυσλεξικούς μαθητές να τους αξιολογούμε ισότιμα με τους υπόλοιπους, εάν δεν έχουμε κάνει κάτι το ιδιαίτερο γι' αυτούς!

Βιβλιογραφία

Αναστασίου Δημήτρης: *ΔΥΣΛΕΞΙΑ-Θεωρία και Έρευνα- Όψεις Πρακτικής*. Αθήνα, 1998.

Καραντζής Ιωάννης, Τσαγγάρης Γεώργιος: *Διαγνωστική Αξιολόγηση και Αντιμετώπιση των Μαθησιακών Δυσκολιών στο Δημοτικό Σχολείο (Μαθηματικά)*. Πάτρα, 2003 (ΕΠΕΑΕΚ 2000-2006).

Μπαλή Αικατερίνη-Μαρία: *Η δυσλεξία ως μαθησιακό πρόβλημα-Αξιολόγηση δυσλεκτικών μαθητών*. Ημερίδα με θέμα: «Αξιολόγηση του μαθητή», που διοργάνωσε το Τμήμα Επιστημονικής και Παιδαγωγικής καθοδήγησης Δ. Ε. Πελοποννήσου σε συνεργασία με το Γραφείο Σχολικών Συμβούλων Αρκαδίας. (Τρίπολη, 2009).

Πόρποδας Δ. Κωνσταντίνος: *Διαγνωστική Αξιολόγηση και Αντιμετώπιση των Μαθησιακών Δυσκολιών στο Δημοτικό Σχολείο (Ανάγνωση, Ορθογραφία, Δυσλεξία)*. Πάτρα, 2003 (ΕΠΕΑΕΚ 2000-2006).

Στάθης Χρ. Φώτιος: *Κοντά στο παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Αθήνα, 2001.

Τανός Γ. Χρίστος: *Πιθανές συνέπειες της άγνοιας των γονέων και των εκπαιδευτικών σχετικά με τη δυσλεξία του μαθητή*. Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών θεμάτων, τ. 8, Αθήνα, 2003.

Φ. 252/38161/Β6/3-4-2009. Εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας.